

РЕЧИ СТАНДАРДНОГ (КЊИЖЕВНОГ) ЈЕЗИКА И ПОЗАЈМЉЕНИЦЕ

Основ речничког фонда чине речи које припадају народном српском слоју језика: зеленко, дорат, пристаниште, сир, клас, кламсати, црн, црница, поток, поточара, свечар, гвожђе, гвожђар, гвоздени, лекар, тровац, трговати, златар, војник, народ, обавеза, ограничити, граница, повест, љубав, измислити, радост, поштење, уредити, уредба, живнути, заборавити, поучити, покоран, сведочанство, сметња.

У слој српских речи књижевног језика улазе све оне речи које се, и долазећи као позајмљенице из других језика, прилагођавају облику наших речи. Тако, српском слоју речи припадају и речи као што су поштар, телефонирати, гипсирати, стилистика, компјутеризовати.

Ове речи могу у себи имати неку страну реч као што је у речи телефонирати реч – телефон, или у компјутеризовати – компјутер. Могу садржати и неки суфикс или префикс који су се одомаћили у нашем језику и постали једнаки са домаћим као на пример: суфикс -ира који потпуно одговара домаћем -ова у речима гипсирати-гипсовати, стилизирати-стилизовати, али и у речима летовати, веровати, зимовати; или префикс а-, ре- у речима алогичан, аморалан, реизабрати, реизбор.

Српском књижевном језику припадају и речи добијене калкирањем односно оне речи које су од домаћих саставних делова добијене по угледу на речи из других језика: приручник, ваздухоплов, услед.

Позајмљенице су значајан слој нашег књижевног језика. То су речи које је српски књижевни језик, као и други језици, преузео из других језика и које су постале саставни део речничког (лексичког) фонда тог језика. Услови уласка страних речи у наш језик су најчешће географског и културно-историјског карактера. То су, наиме, најчешће географско суседство, културни и уопште цивилизацијски контакти. Отуда и у народном језику од најранијих времена, а посебно у књижевном језику има доста позајмљеница из других европских језика, наравно – гласовно и граматички прилагођене нашим речима. Тако се у нашем лексичком фонду нашег књижевног језика налазе:

ТУРЦИЗМИ

Турцизми су најчешћи у штокавском наречју, а ретки у другим наречјима. Осим речи из турског обухватају још и речи из арапског и персијског које су преко турског доспеле на Балкан. Многи су турцизми прихваћени у стандардном језику, неки су распрострањени само регионално и дијалектно, а неки су избачени из употребе. Неки од турцизама су: авлија (двориште), алманах (годишњак), ат (коњ), барјак (застава), боја, бурек, бунар, чаршав, чарапа, чобанин, ћуфте, ћевап, ћуприја (мост), дугме, дуван, ексер, цем, цеп, цезва, фитиљ, јастук, јогурт, кајмак, кашика, комшија, кутак, кутија, казан, кула, лампа, мајмун, мемла, муштика, мердевине, олук, ортак, памук, папуча, пенџер (прозор), пита, ракија, сандук, шећер, шал, таван, табан, торба, занат, хајдук.

Неке речи се данас у турском језику употребљавају у другачијем смислу него што се употребљавају у словенским језицима. Основе турских речи прилагођене су словенском изговору те добијају и словенске наставке. Присутна је и обрнута појава, да се на словенску реч додаје турски наставак, на пример у речима као што су безобраз-лук, лопов-лук, чит-лук.

Турцизми су, у оквиру словенских језика најчешћи на Балкану, код јужнословенских народа. У оквиру дијалеката различитих јужнословенских језика, турцизми се користе чешће или ређе. У одређеним крајевима, неки турцизми су архаизми, негде су у свакодневной употреби и немају замену у виду словенске речи, негде су историзми, а негде су сасвим нестали.

РОМАНИЗМИ

Романизми су речи које су дошле у наш језик из латинског (латинизми), шпанског, италијанског и француског језика (галицизми).

Из латинског: формула, нација, доктор, литература, анексија, амбуланта, арена, институција, кремација, резиденција, донација, лапсус, емоција, меморија, имиграција, император.

Из италијанског(италијанизми): тенор, опера, балкон, фашизам, мафија, медаља, папарацо, пјаца, кантаутор.

Из шпанског: канибал, хацијенда, хунта, цигара.

Из француског(галицизми): авенија, абажур, баналан, булевар, група, жанр, жаргон, кавалер, компот, легитимитет, ликер, масажа, машина.

ГЕРМАНИЗМИ

Германизми су речи преузете из немачког и других германских језика: вага, пегла, бутер, лајтмотив, лозинка, молер, мајстор, фарба, фарбати, шалтер, шине, шминка, цех, шраф.

Поред речи из немачког језика, можемо наићи и на неке граматичке конструкције: соба за издати под кирију (од немачке конструкције зу + инфинитив); он је себи дао начинити пар одела; десет година стар. Затим доћи к себи (од нем. зу сицх коммен) ум. освестити се; без да ја за то знам ум. а да ја за то не знам; без да кажем (нем. охне зу саген) ум. да не кажем.

ГРЦИЗМИ (хеленизми)

Грцизми су речи преузете из грчког језика: хиљада, друм, гипс, икона, арханђео, анђео, манастир, хор, хлор, филолог, географија, библиотека, епископ.

РУСИЗМИ

Русизми су речи из руског језика: бојеви (метак), запета, услед, брак, чудовиште, двојник, учтивост, личност, награда, стројеви (корак), стајанка (авиона на аеродрому).

БОХЕМИЗМИ

Бохемизми су речи преузете из чешког језика (називају се још и чехизмима): часопис, повод, улога, спис, читанка, становништво, робот, пиштољ, копачка, позор, склек, плин.

Занимљив је интернационализам робот који долази од иначе старог славенског израза работа = тешки, присилни рад (у чешком робота). Представио га је Карел Чапек у своме делу Р.У.Р., а измислио га је његов брат Јосеф Чапек. Првобитна реч за робота у чешком била је работник, али је после њено место заузела реч робот.

ХУНГАРИЗМИ

Хунгаризми су речи преузете из мађарског језика: соба, ашов, варош, вашар, лопов, ципеле, салаш, чардаш, чопор, мачка, пунђа, сабља, чизма, бунда, кочија, гулаш.

АНГЛИЦИЗМИ

Англицизми су речи преузете из енглеског језика: имиџ, софтвер, хардвер, компјутер, старт, стартовати, викенд, паркинг, менџер, маркетинг, меч, монитор, група, линк, чек, бокс, клуб, група, филм, тинејџер, шопинг, спорт, док, тенк, трактор, трамвај, џемпер, комбајн, бифтек, видео рекордер, компакт диск, тендер, евалуација, едукација, тензија, менаџмент.

ЦРКВЕНОСЛОВЕНИЗМИ

Црквенословенске речи су речи везане за било какве црквене потребе, било за језик апстрактнијег расправљања о етичким и духовним питањима. Те речи се деле на:

- Црквенословенизми српкословенског карактера: општити, општина, мошти, свештеник, васиона, Васкрс, васкрснути.
- Црквенословенизми рускословенског карактера: чест (част), љубовник, љубовница, праведан, праведник, нишчи.
- Речи оба карактера: бденије, Богојављеније и Богојављење, приказаније, Преображеније и Преображење.

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗМИ

Речи из класичних језика, раније најчешће из латинског и грчког, које су у употреби са истим значењем и у другим језицима.